

УДК 929

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.1.3>

Бурянов Денис Маратович,

аспірант третього року навчання за спеціальністю 032 «Історія та археологія»,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Науковий керівник:

кандидат історичних наук

Тицький С. І.

Є. ЧИКАЛЕНКО В ЕТНОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ М. КИЄВА

У роботі проаналізовано роль та значення культурного діяча України Є. Чикаленка в період його життя в Києві, простежено його роль у розвитку етнополітичного руху загалом у місті. Розкрито проблеми та труднощі, з якими постійно стикався діяч упродовж свого перебування в Києві в 1900–1919 рр.

Ключові слова: Є. Чикаленко, Київ, етнополітика, український рух.

YE. CHIKALENKO IN THE ETHNO-POLITICAL SPACE OF KYIV

The role and significance of the cultural figure of Ukraine Ye. Chykalenko during his life in Kyiv and the significance of his role in the development of the ethno-political movement in the city as a whole are considered. The problems and difficulties that the activist constantly faced during his stay in Kyiv in 1900–1919 are revealed.

Key words: Ye. Chikalenko, Kyiv, ethnopolitics, Ukrainian movement.

В історії політичного розвитку м. Києва в період початку ХХ ст. почесне місце посідає Євгеній Харлампович Чикаленко – яскравий представник українського культурно-просвітницького та політичного руху, член Української демократично-радикальної партії та меценат.

Початок ХХ ст. в Російській імперії був досить буремним: поступове назрівання невдоволення політичним режимом царського уряду, проникнення ідей К. Маркса в імперію тощо призвели до початку революційного піднесення вже на практичному рівні, причому цей процес відбувався не тільки в етнічній Росії, а й в інших частинах імперії, зокрема Україні.

Не останню роль у революційному пробудженні, а також піднесенні саме національного аспекту та значення для українців у цьому питанні відіграв Є. Чикаленко.

Варто зазначити, що період його діяльності в Києві тривав із початку ХХ ст. до 1919 р. Діяч дотримувався досить широких поглядів на автономію України, що неодноразово зазначав у своїх щоденниках. Ідеї та погляди, які він демонстрував у своїх спогадах, є досить актуальними й нині з огляду на активну фазу російсько-української війни. Важливою була також орієнтація на західну (німецьку) культуру, яка,

на його переконання, розвивала національні меншини, на відміну від росії, яка лише пригнічувала народи. Він писав: «Краще бути німецьким рабом, аніж товаришем росіянина» [1, с. 15].

Після переїзду до Києва в 1900 р. Є. Чикаленко мав досить широке коло знайомств «як серед старших українців, так і серед студентства <...> більша частина студентства захоплювалася російськими революційними програмами» [3, с. 84]. Таким чином, як видно зі спогадів самого діяча, на початку ХХ ст. в Києві була вже досить поширена революційна думка, проте думка загальноімперська, яка не враховувала національні особливості та потреби національних меншин. Відповідно, з огляду на погляди Є. Чикаленка на російську культуру, таке явище викликало його невдоволення [3, с. 86, 89].

Ще з кінця ХІХ ст. Є. Чикаленко був зацікавлений у поширенні українського слова та культури, саме тому спонсорував різні українські ініціативи: на його гроші видано «Російсько-український словарь» М. Уманця-Комарова; він допомагав журналу «Кіевская старина», даючи нагороду в 1 000 крб за найкраще написану історію України та сплачуючи гонорари

за українські твори письменства, друковані в «Кіевской старине»; організував при Науковому товаристві імені Шевченка у Львові фонд імені Д. Мордовця для допомоги українським письменникам; фінансував тижневик Револьюційної української партії «Селянин», заохочуючи наддніпрянську молодь їхати на студії до Львова, тощо. Причому досить часто на цю діяльність він віддавав останні гроші, влязав у величезні борги та брав кредити.

Найбільш відомою його заслугою все-таки варто назвати видавничу справу, зокрема його газету «Рада», яка з моменту свого першого випуску в 1906 р. стала єдиною щоденною українською газетою, яка мала широкий вплив на розвиток ідеї української автономії, поширювала ідею використання української мови, спонукала не соромитися її. Завдання цієї газети полягало в тому, щоб «число таких людей збільшувалось, щоб ширше розлилася ця свідомість серед усіх верств, станів, кляс людности» [4, с. 11].

Загалом свій київський період діяльності Є. Чикаленко охарактеризував так: «По переїзді до Києва я, можна сказати, з головою ввірнувся в українську громадську діяльність. <...> Завдання <...> було відродити українську націю, а для того в першу чергу, крім заходів до скасування закону 1876 р., провадилася пропаганда української свідомості у всіх шарах населення» [3, с. 195, 197]. Отже, бачимо, що діяч намагався максимально розширити ідею українства, щоб українці звернули увагу не лише на загальноімперську політичну картину, а й на конкретно український складник цього питання. Хоча Є. Чикаленко, на відміну від, наприклад, М. Міхновського, не бачив України самостійною, а лише бачив її автономію,

оскільки для незалежності потрібно більше свідомих громадян. Він писав: «Нема в нас почуття національної честі, нема національної дисципліни, ми – нація анархістів, і такими ми були протягом усієї нашої історії, тому ми не змогли збудувати своєї держави» [4, с. 114]. Автор зробив такий висновок з огляду на відносини між представниками української інтелігенції, які постійно сперечалися одне з одним, ображались, розривали зв'язки; часто Є. Чикаленко навіть був посередником у примиренні. До цього додається невелика кількість передплатників його газети «Рада» (у середньому 2000) та проблеми з розумінням української мови серед читачів (у газеті використовувалася літературна мова, яку не всі розуміли) [2, с. 11; 3, с. 203; 4, с. 143]. Отже, з огляду на зазначені перешкоди можна сказати й те, що він був цілеспрямованою людиною, яка готова була жертвувати всім заради розвитку української культури.

Не останню роль у розвитку українства він відіграв у період приїзду кадета П. Мілюкова в 1914 р., коли Євген Харлампович разом з іншими діячами (М. Грушевським, А. Ніховським, Л. Черняхівським та іншими) знайомив лідера кадетів з українським рухом, адже до цих спроб більшість діячів Думи взагалі не знала про існування української мови й культури [4, с. 312].

Таким чином, діяльність Є. Чикаленка була одним із важливих чинників розвитку ідеї українства та поширення української думки в імперії, зокрема в Україні. Прагнення розвитку української культури в нього було на першому місці, саме тому роль Є. Чикаленка в історії не лише Києва, а й усієї України варта уваги та дослідження.

Список використаних джерел:

1. Величенко С. Імперіалізм і націоналізм по-червоному: українська марксистська критика російського комуністичного панування в Україні (1918–1925) / пер. з англ. С. Серякова ; наук. ред. : В. Склокін, С. Серяков. Львів : Видавництво УКУ, 2017. 376 с.
2. Старовойтенко І., Горбач Ю. Рада – щоденна українська газета Наддніпрянщини. Показчик змісту (1906–1908 роки) : у 3 т. Київ : Темпора, 2021. Т. 1. 1224 с.
3. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). Київ : Темпора, 2011. 544 с.
4. Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). Київ : Темпора, 2011. 480 с.